

การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
The Management of Buddhist Agriculture in Khwaorai Subdistrict
Kosumphisai District Mahasarakham Province

พระมหาประทักษ์ ฐิริปญโญ (สีลากกลาง)¹

พระครูสุธีคัมภีรญาณ² และ อุดลย์ หลานวงศ์³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3}

Phramahapraphak Phuripanyo (Seelaklang)¹

Phrakru Suthikhampeeragan² and Adul lanwong³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen Campus^{1,2,3}

Correspond Author, Email: silaklangphraprathaks@Gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธ 2) เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต แบบสนทนา วิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัย แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเกษตรวิถีพุทธได้พบกับปัญหาและสภาพทั่วไปของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดีต่อประชาชนและให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติและสภาพแวดล้อม จึงได้ประโยชน์ทั้งสองทาง คือประโยชน์ของพระสงฆ์ต่อสิ่งแวดล้อมและประโยชน์ที่มีต่อสังคม

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2565

การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในการทำการเกษตรมีการจัดการดิน การจัดการน้ำ การจัดการมลพิษ การจัดการป่าไม้ ปุ๋ยอินทรีย์ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ มีหลักอิทธิบาท 4 หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หลักสามัคคีกัน การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้ส่งผลกระทบใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม คือ ทำให้สังคมน่าอยู่กลับคืนมาสู่สังคมดั้งเดิมที่มีการอาศัยเกื้อกูลกัน รักสามัคคีกัน ด้านเศรษฐกิจ คือ เป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร ด้านชุมชน คือชุมชนมีความปลอดภัยจากโจรภัย ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชน คือลดมลพิษในชุมชน ลดสารเคมีทำให้สุขภาพชีวิตดีขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการเกษตรวิถีพุทธ

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study Buddhist agricultural management; 2) to study Buddhist agricultural management in Khwao Rai Sub-district, Kosum Phisai District, MahaSarakhm Province; 3) to analytically study Buddhist agricultural management in KhwaoRai Sub-district. This research is qualitative research.

The research instruments were: an in-depthinterview form, an observation form and a discussion form. The obtained data were analyzedbased on the research methodology and presented by Descriptive Analysis.The research results showed that Buddhist agriculture management has encounteredproblems and the general conditions of natural resources and the environment. Buddhism playsan important role in conservation of nature according to the disciplines of the Buddha to makethe monks be a good example to the people and in accordance with the natural law andenvironment. This benefits both ways: benefits of the monks to the environment and society.

Management of Buddhist agriculture in Khwao Rai Subdistrict in agriculture, there are soil, water, pollution, forest and organic fertilizer management by applying Buddhist principles:Iddhipāda 4, Diṭṭhadhammikāttha 4 and Sammāājīva.

Based on the analysis of Buddhist agricultural management in Khwao Rai Subdistrict, it has affected in 4 aspects: Social Aspect: to bring a livable society back to a traditional

society where there is mutual support, love and unity; Economy: to reduce expenses and increase income for farmers; Community: the community is safe from thieves; Environment and health of people in the community: to reduce pollution in the community and chemicals for better health.

Keywords: Management of Buddhist Agriculture

บทนำ

การพัฒนาสังคมในปัจจุบันมุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งทำให้เกิดความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุอย่างมาก แต่ความเจริญมั่งคั่งจิตใจกลับเสื่อมถอยลดน้อยลง ไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าเท่าเทียมกัน แม้เศรษฐกิจจะดีขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกและความสะดวกสบายอย่างมาก แต่จิตใจคนกลับเห็นแก่ตัวมากขึ้น เห็นแก่ผู้อื่นและส่วนร่วมน้อยลง การที่สังคมโลกไม่ได้พัฒนาโดยยึดหลักทางสายกลาง มุ่งแต่สร้างความเจริญทางด้านวัตถุโดยไม่ให้ความสนใจในการพัฒนาด้านจิตใจเท่าที่ควรจึงทำให้ต้องประสบภาวะวิกฤตในด้านต่างๆทั้งในด้านเศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และสิ่งแวดล้อม การก่อการร้าย สังคมขาดสันติสุข (สมพร เทพสิทธา, 2559)

การที่จะเข้าไปส่งเสริมและเลือกอาชีพที่เหมาะสมให้กับคนในพื้นที่นั้นยังคงมีปัญหามากที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นที่อาจแตกต่างกัน แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้สำเร็จด้วยการท่องตามตำราหากไม่ลงมือปฏิบัติก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จได้เป็นความท้าทายอย่างยิ่งกับวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะปัจจุบันปัญหาของแต่ละจังหวัดมีไม่เหมือนกัน บางจังหวัดภัยแล้ง น้ำท่วม การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร เนื่องจากพื้นที่จังหวัดส่วนใหญ่เป็นภูเขา จึงเป็นที่มาของการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้ชุมชนต่างคนต่างทำไม่มีความตระหนักถึงปัญหาที่ตามมา คือ “แม่น้ำลำคลองไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้” จากที่เคยอุดมสมบูรณ์ทุกหมู่บ้านทุกชุมชนเคยใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำในพื้นที่ เนื่องจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ป่านั้น มีสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา พืชพรรณต่าง ๆ ที่ช่วยเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับธนาคาร สังเขป ที่ยกพระราชดำรัสของรัชกาลที่ 9 มาซึ่งมีใจความว่า การลุกขึ้นมาจัดการทรัพยากรทุนทางสังคมของตนที่มีอยู่ตรงกับหลักการระเบิดจากข้างในที่ทรงชี้แนะเรื่องการพัฒนาให้มุ่งเน้นการพัฒนาดน ทรงตรัสว่า การระเบิดจากข้างในนั้น ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนามีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาก่อนแล้วค่อยออกสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว (ธนาคาร สังเขป, 2556)

การเกษตรของไทยในอดีตหรือแบบดั้งเดิมเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากร และเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศ จึงทำให้การทำการเกษตรปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติ การระบาดของโรคและแมลง ปัญหาดินเสื่อมโทรม ปัญหาการใช้สารเคมี ศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาด ซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การทำเกษตรวิถีพุทธ เช่น ไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ และความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต โดยการทำการเกษตรหลายๆ อย่าง เพื่อเพิ่มระดับรายได้ สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้น

การพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องมาจากการมีชุมชนที่เข้มแข็งเพื่อให้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้นๆโดยหันมาใช้หลักพิจารณาตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นแนวคิดตามพระราชดำริเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน แนวเกษตร ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงระดับครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนจนถึงระดับประเทศ และประโยชน์ที่มีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์มุ่งให้ทุกภาคส่วนและทุกระดับใช้ความรู้ ความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยความรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผลและพอประมาณ

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนพุทธเกษตรทั้งที่ยกมานั้น ตรงกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ก็คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย (1) ฉันทะ (2) วิริยะ (3) จิตตะ (4) วิมมังสา ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนพุทธเกษตรที่จำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นส่วนมากในการดำรงชีวิต (พระเทพเวที (ปอ.ปยุตฺโต), 2535)

ปัญหาในการทำการเกษตรในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ทำให้เกษตรกรเจ็บป่วยและต้นทุนการผลิตสูง แต่รายได้น้อย สารกำจัดศัตรูพืชเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตทางการเกษตร แต่การใช้สารเคมีทางการเกษตรก็มีโทษ เช่นกัน โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบทางสุขภาพจากสารกำจัดศัตรูพืชคือ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้บริโภค แม้ว่าจะมีการณรงค์ให้เกษตรกรเอาใจใส่ดูแลและสุขภาพตนเอง

ซึ่งผลการวิจัยศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธรูปแบบเกษตรผสมผสานในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและสำคัญต่อการผลักดันให้เกษตรกร ดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ,

ความมีเหตุผล, และการมีภูมิคุ้มกัน คือ ความสามารถในการเรียนรู้ การมีสติ และการมีสุขภาพดี โดยการรู้จักนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนคุณภาพชีวิตและพัฒนาไปสู่สังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธ
2. เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขาไร่ อำเภอกอสุมปัสย จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขาไร่ อำเภอกอสุมปัสย จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 25 รูป/คนประกอบด้วย พระสงฆ์ 3 รูป ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน 10 คน เกษตรทั่วไป 10 คน นักวิชาการด้านเกษตร 2 คน
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบจดบันทึกการสังเกตการณ์ เครื่องบันทึกเสียงในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้แบ่งเป็นข้อคำถามข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อคำถามเกี่ยวกับการจัดการเกษตรวิถีพุทธ ข้อคำถามเกี่ยวกับการจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขาไร่ อำเภอกอสุมปัสย จังหวัดมหาสารคาม ข้อคำถามเกี่ยวกับการวิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในพื้นที่บ้านวังกง ตำบลเขาไร่ อำเภอกอสุมปัสย จังหวัดมหาสารคาม ข้อเสนอแนะ
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
 1. ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 อรรถกถาพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560) วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ ที่เกี่ยวกับพระวินัยกับการเกษตรมาวิเคราะห์ร่วมกัน
 2. ศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม (Field Studies) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นลักษณะคำถามปลายเปิดเพื่อให้มีความครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมีวิธีการดังนี้ 1) กำหนดแบบสัมภาษณ์ จากการประมวลความรู้ข้อเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษา พร้อมทั้งแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษา 2) ตั้งคำถามที่มีลักษณะของคำถามแบบกว้าง ๆ กับทุกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3) รวบรวมข้อมูลด้วยการถอดคลิปเสียง การฟังและจดบันทึก
 4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัย จากนั้นทำการวิเคราะห์ตีความพร้อมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำไปสู่การอธิบายกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น มีวิธีการดังนี้

1) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ 2) วิเคราะห์ข้อมูลประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยยึดข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ และนำเอาแนวคิด ทฤษฎีมาเป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์ 3) สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะแล้วนำเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนาความ

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

1. การจัดการเกษตรวิถีพุทธ

1. สิ่งแวดล้อมมีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมทุกอย่างทั้งสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติสิ่งที่มีมนุษย์เสริมสร้างขึ้นมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิดเพราะมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมสรุปได้ ดังนี้ 1) การจัดการดินการปรับปรุงดินโดยยังใช้ปุ๋ยที่ผลิตจากธรรมชาติ เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์การไม่ตัดไม้ทำลายป่า การไม่จุดไฟเผาป่า การไม่ทำไร่เลื่อนลอย เป็นการทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ จะส่งผลให้การเกษตรเสียหาย และทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เราควรบำรุงดินด้วยการใช้ปุ๋ยคอกปลูกพืชตระกูลถั่วและไม่ใช้สารเคมีในการทำลายพืชเพื่อให้พืชเป็นปุ๋ยต่อไป 2) การจัดการน้ำ ในการจัดการน้ำทุกคนต้องมีจิตสำนึกในการใช้น้ำอย่างประหยัดมีวินัยในการรักษาความสะอาด ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำ ไม่ทำลายต้นกำเนิดของน้ำ ไม่ตัดไม้ทำลายป่า ไม่ใช้สารเคมีเกินอัตราที่กำหนดไว้ ฝักินสยให้ลูกหลานเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่มักง่าย หากทุกคนช่วยกันอย่างจริงจังแล้ว น้ำก็จะไม่เป็นพิษ จะมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์ พืช ตลอดจน 3) การจัดการป่าไม้ ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและประโยชน์มากมายต้องใช้เวลานานเป็นหลายร้อยปีพื้นที่ป่าจึงจะสมบูรณ์ได้สมควรที่ทุกฝ่ายต้องตระหนักถึงความสำคัญของป่าและช่วยอนุรักษ์ไว้เพื่อให้มนุษย์และสรรพสิ่งที่อาศัยป่า ไม่สูญหายไปจากโลกนี้ 4) การจัดการอากาศ หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องเอาใจใส่ โดยถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันป้องกันมลพิษทางอากาศ สร้างจิตสำนึกให้กับผู้ประกอบการที่ต้องใช้เชื้อเพลิงในการทำธุรกิจ ประชุมสัมมนา หาแนวทางป้องกันและแก้ไข มีมาตรการที่เข้มงวดกับผู้ฝ่าฝืน ถ้าหากทุกคนร่วมมือร่วมใจแล้ว เราก็จะมีอากาศบริสุทธิ์หายใจ (ธีระพล อรุณะภิสกร และคณะ, 2542)

2. การจัดการทางพระพุทธศาสนา หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้สืบทอดกันมาเป็นเวลากว่า 2,500 ปี โดยปรากฏในคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิหลายแห่ง เช่น ในคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิงค์ ภูตคามวรรค เป็นบทบัญญัติสิกขาบทเพื่อให้สอดคล้องกับการทำเกษตรวิถีพุทธมีดังนี้ 1) ด้านการอนุรักษ์ดิน ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงตั้งบทบัญญัติเกี่ยวกับดินเพราะถือว่า เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ เพราะในดิน

มีสัตว์จำนวนมาก พวกนักบวชควรดเว้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือข้อห้ามว่าภิกษุใดขุดดินเองหรือใช้คนอื่นขุดต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะนอกจากประชาชนจะเดือดร้อน ประณามการกระทำนั้น พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นประโยชน์ จึงทรงบัญญัติสิกขาบท 2) ด้านการอนุรักษ์น้ำ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวน้ำ ห้ามมิให้ภิกษุถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว การที่พระสงฆ์รักษาพระวินัยข้อนี้ได้ว่าช่วยรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลองไม่ให้เน่าเสีย ทั้งไม่เป็นการล่อลวงเมตตพุทธบัญญัติพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือข้อห้ามภิกษุใดรู้ยี่ว่าน้ำมีสัตว์มีชีวิต รดหรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์องอาบัติปาจิตตีย์ 3) ด้านการอนุรักษ์ต้นไม้ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุไม่ให้ตัดต้นไม้ เมื่อภิกษุตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้างย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่เทวดาและเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ เพื่อรักษาความศรัทธาของประชาชน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากรกฏคามสิกขาบท นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุก่อไฟผิง การก่อไฟเป็นสาเหตุทำให้เกิดไฟป่า สิกขาบทข้อนี้ช่วยอนุรักษ์ป่าไม้และช่วยป้องกันการเกิดมลพิษทางอากาศ ถ้าภิกษุปฏิบัติตามและนำประชาชนได้เข้าใจถึงโทษของการตัดไม้ทำลายป่าและเกิดไฟป่า จะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยแท้ 4) ด้านการรักษาความสะอาดหรือสภาพแวดล้อม สิกขาบทที่ห้ามภิกษุทั้งเศษอาหารลงในละแวกบ้านพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเรื่องเสขียวัตถ์ข้อปฏิบัติที่ภิกษุจะต้องระลึกรู้เสมอ พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามว่าภิกษุพึงทำความสำเหนียก ระลึกรู้เสมอ ว่าเราจักไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวลงในละแวกบ้าน ถ้าภิกษุรูปใดไม่เอื้อเฟื้อหรือปฏิบัติตาม ต้องอาบัติทุกกฏ โดยมีหลักคำสอนสอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนที่ช่วยกันรักษาความสะอาด

ประโยชน์ของพระวินัยต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พระวินัยมีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสังคมตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนในด้านการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฉันทน้อย นอนน้อย แต่ทำงานเพื่อสังคมมากและในขณะเดียวกันก็เป็นการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับกฎของธรรมชาติและสภาพของสิ่งแวดล้อมประโยชน์ต่อสังคม

1. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่สังคม โดยพระสงฆ์ปฏิบัติเป็นตัวอย่าง
2. เมื่อภิกษุอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ตัดไม้ทำลายป่าก็ส่งผลให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

2. การจัดการเกษตรวิฤตพุทธในตำบลเวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1) การจัดการด้านดิน การจัดการบำรุงดินให้ได้ผลผลิตที่ดีและทำให้ดินมีคุณภาพดีนั้น ทำได้หลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ยคอก การใช้ปุ๋ยหมัก การใช้ปุ๋ยพืชสด หรือการปลูกพืชคลุมดินชนิดต่าง ๆ การใช้วัสดุคลุมดิน การใช้เศษเหลือของพืชหรือสัตว์ หรือการปลูกพืชหมุนเวียนต่าง ๆ ล้วนแต่ทำให้คุณภาพของดินดีขึ้น

แต่การปรับปรุงบำรุงดินที่ดีและมีคุณภาพนั้น ควรใช้หลาย ๆ วิธีรวมกัน 2) การจัดการด้านน้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการน้ำ เช่น ยังมีทัศนคติว่าการขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำในพื้นที่ของตน จะทำให้สูญเสียพื้นที่เพาะปลูก แต่ในปัจจุบันเกษตรกรเริ่มมีความรู้ในการบริหารจัดการน้ำโดยใช้วิธีขุดบ่อให้มีขนาดพอดีแล้วเจาะบ่อบาดาลข้างๆบ่อแล้วนำเครื่องดึงน้ำจากบ่อบาดาลขึ้นมาใส่บ่อโดยใช้โซลาร์เซลล์ทำให้ประหยัดไฟฟ้าและน้ำใช้ตลอดทำให้เกษตรกรมีความคิดที่จะทำเกษตรได้อย่างไม่ต้องกลัวขาดแคลนน้ำ สามารถทำรายได้ให้กับครอบครัวได้ทั้งปี 3) การจัดการมลพิษ การจัดการมลพิษในชุมชนงดเผาเศษหญ้าเศษฟางจัดระเบียบในการทิ้งขยะหรือแม้กระทั่งสารเคมีในการทำเกษตรที่เราจะนำมารับประทานเพราะรู้ว่าผลที่จะตามมาทำให้สุขภาพร่างกายเราได้รับสารพิษทั้งทางลมหายใจทางปากทำให้เกิดโรคต่อตนเองและผู้อื่น เราควรมีจิตสำนึกในการทำงานที่ไม่เป็นโทษแก่ตนเองและผู้อื่น 4) การจัดการป่าไม้ ป่าไม้ในแหล่งชุมชนหรือแม้กระทั่งในที่ของตัวเองต่างมีประโยชน์ให้กับมนุษย์ทั้งหลายในการจัดการป่าไม้ ถ้าเป็นที่สาธารณะมีการณรงค์ให้ปลูกต้นไม้ให้เต็มพื้นที่เพื่อวางเป้าหมายไว้ให้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อาศัยของคนและสัตว์ ส่วนที่ทำกินของเราเองมีการปลูกไม้ที่สามารถให้ผลผลิตไว้รับประทานดังที่คนยุคนี้ทำกัน คือ การปลูกพืชแบบผสมผสานทำให้ครอบครัวมีรายได้จากการปลูกพืชที่ให้ผลได้เพื่อนำมาจุนเจือครอบครัว 5) ปุ๋ยอินทรีย์ปุ๋ยอินทรีย์ในปัจจุบันเกษตรกรสามารถหาได้ง่ายเพราะในชุมชนมีการเลี้ยงสัตว์เกือบทุกครัวเรือนจึงเป็นการง่ายในการทำปุ๋ยอินทรีย์ไว้ใช้เอง อาศัยมูลวัว มูลควาย มูลไก่มาหว่านใส่ที่นาที่ไร่แล้วโลกบทำให้สามารถรกรายจ่ายได้มาก เพราะในยุคปัจจุบันถ้าใช้ปุ๋ยเคมีมีโอกาสเป็นหนี้มากกว่ารายรับ คนในชุมชนจึงให้ความสนใจกับปุ๋ยอินทรีย์เพราะต้นทุนต่ำและให้ประโยชน์กับดินได้มากกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี 6) การจัดการเชิงพุทธ หลักธรรมที่เป็นฐานแห่งความสำเร็จ ผู้หวั่งความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาท คือ ฉันทะ คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำ วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้น อุตทนไม่ท้อถอย จิตตะ คือ ความคิดตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณา มีการวางแผน คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการทำเกษตรต้องมีความรักความพอใจสิ่งที่ตนทำ มีความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านเอาใจใส่ในงานที่ตนทำคอยสอดส่องพิจารณาไตร่ตรองสิ่งที่เราทำการมีความขยันก็เป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้เราประสบผลสำเร็จ เมื่อมีความขยันแล้วสิ่งที่จะตามมา คือ ทรัพย์สินเงินทอง เมื่อมีเงินมีทองแล้วก็ต้องรู้จักใช้จ่ายไม่หิมีเยอะใช้เยอะต้องรู้จักประมาณ เมื่อมีเงินมีทองก็ต้องรู้จักคบคนที่ดีมีศีลธรรมรู้จักแบ่งปัน ทำงานแบบเสมอต้นเสมอปลายเพราะจะทำให้เรามีแต่ความเจริญมีอยู่มีกินไม่ลำบาก ในการเลี้ยงชีวิตของเราเองก็ทำแต่ของที่ดีสุจริตไม่เบียดเบียนใคร พุดจาเพราะไม่นินทาต่อเสียดีให้ร้ายใครมีใจสงบกับงานที่เราทำไม่ท้อแท้สิ้นหวังเมื่อผิดหวังและคอยหาวิธีแก้ไขการทำเกษตรวิฤพุทธเป็นการประกอบอาชีพ ภายใต้กรอบที่มีสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ การทำมาหากินโยไม่ได้เอากำไรสูงสุด หรือเป็นเป้าหมายสุดท้าย แต่ต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม

คือ ความสุขของตนเอง รวมถึงประโยชน์ของผู้บริโภคและผู้รับบริการเป็นหลัก โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และไม่มุ่งไปกระตุ้นตัณหาอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ การประกอบอาชีพที่ถูกกฎหมาย ทำด้วยความสุจริต ถูกต้องตามศีลธรรม เป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม มีรายจ่ายน้อยกว่ารายรับ สัมมาชีพจึงเป็นทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อมและศีลธรรมยังมีสัมมาชีพกันมากเท่าไร ทุกอย่างก็จะดีขึ้นด้วย การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่จึงเป็นการพัฒนาที่ดี

3. วิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1) การจัดการเกษตรวิถีพุทธส่งผลกระทบต่อด้านสังคม การจัดการเกษตรวิถีพุทธในด้านสังคมชุมชน มีระเบียบกฎเกณฑ์และความเชื่อถือปฏิบัติร่วมกัน อาศัยซึ่งกันและกันฉันพี่น้อง มีการดำรงชีวิต โดยประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความสามัคคีในการร่วมกิจกรรมทางสังคม โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจทำให้ชุมชนมีแต่ความสุข มีจิตใจที่แข็งแกร่งสามารถทนต่อสภาวะที่เกิดขึ้นได้ไม่ว่าจะฝนตกน้ำท่วม แห้งแล้ง สามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือความพอประมาณ 2) การจัดการการเกษตรวิถีพุทธส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ ในชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดีต้องอาศัยความขยัน อดทนในการทำงานเพราะการทำงานเกษตรแบบผสมผสานจะทำให้เศรษฐกิจคล่องตัว เพราะสามารถลดรายจ่ายเนื่องจากสิ่งที่เราทำลงไปนั้นสามารถนำมาบริโภคเองได้ในครัวเรือน ถ้าทำมากก็สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ทำให้เศรษฐกิจมั่นคงมีรายได้จุนเจือครอบครัวโดยไม่ขัดสนเพราะยึดหลักความพอประมาณ 3) การจัดการการเกษตรวิถีพุทธส่งผลกระทบต่อด้านชุมชน ในชุมชนที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน ต้องยึดคุณธรรม 7 ประการ คือ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ซื่อสัตย์ต่อคนอื่น ซื่อสัตย์ต่อคำพูดที่ตนได้พูดไว้แล้ว ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงานที่ตนกระทำ ซื่อสัตย์ต่อหมู่คณะ ซื่อสัตย์ต่อสถาบันที่ตนอาศัย และซื่อสัตย์ต่อเวลาที่เรากำลังอยู่นั้น ผลดีของความซื่อสัตย์ คือ ทำให้เกิดความภูมิใจในตนเอง การงานก้าวหน้า ทำให้คนยกย่อง อีกประการหนึ่งในการอยู่ชุมชนร่วมกันคือการถ่อมตัวคือ การแสดงกิริยาอ่อนน้อม ถ่อมตน อ่อนโยน เมื่อทำการเกษตรก็จะทำให้เราใจเย็นมีความคิดไม่เร่าร้อน มีความอดทนต่อการทำงานไม่ว่าจะเหนื่อยหรือท้อแท้ต้องอาศัยความอดทน ขยันหมั่นเพียร มัธยัสถ์ จึงจะทำให้ชุมชนนั้นหน้าอยู่และคอยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน 4) การจัดการการเกษตรวิถีพุทธส่งผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อมของคน ในชุมชน สิ่งแวดล้อมคือสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งมีชีวิตไม่มีชีวิต ทั้งรูปธรรมนามธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือการเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อการดำรงชีวิต การใช้อย่างประหยัดคือการใช้อย่างพอดี ใช้เท่าที่มีเพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้นานและเกิดประโยชน์สูงสุด

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1. การจัดการเกษตรวิถีพุทธ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลากว่า 2,500 ปี โดยปรากฏในคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิหลายแห่ง เช่น ในคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวีกังค์ ภูตคามวรรค เป็นบทบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับดิน พระพุทธเจ้าทรงตั้งบทบัญญัติไว้ว่ามิให้บุกรุกที่ดินหรือใช้ผู้อื่นขุดเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ เพราะในดินมีสัตว์จำนวนมาก พวกนักบวชควรงดเว้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือข้อห้ามว่ามิให้บุกรุกที่ดินเองหรือใช้คนอื่นขุดต้องอาบัติปาจิตตีย์ ทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวน้ำ ห้ามมิให้บุกรุกทำลายอุจจาระปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว การที่พระสงฆ์รักษาพระวินัยข้อนี้ นับว่าได้ช่วยรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลองไม่ให้เน่าเสีย ทั้งไม่เป็นการล่วงละเมิดพุทธบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือข้อห้ามมิให้บุกรุกที่ดินหรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์อย่างอาบัติปาจิตตีย์ ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ตัดต้นไม้ เมื่อมิให้ตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้างย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่เทวดาและเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ เพื่อรักษาความศรัทธาของประชาชน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท มิให้บุกรุกต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะปรากฏตามสิกขาบทที่ห้ามมิให้บุกรุกซึ่งเศษอาหารลงในละแวกบ้านพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเรื่องเสขียวัตถ์ข้อปฏิบัติที่มิให้บุกรุกจะต้องระลึกละเอียดอยู่เสมอ พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามว่ามิให้บุกรุกซึ่งเศษอาหารระลึกละเอียดอยู่เสมอว่าเราจักไม่เพิกเฉยละเลยในละแวกบ้าน ถ้ามิให้บุกรุกซึ่งเศษอาหารระลึกละเอียดอยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดลอมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดลอม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดลอมไม่ถูกต้องสัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้กับชีวิตและความเป็นอยู่ การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วนั้น นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่พระสงฆ์แล้ว ยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อมดังที่ ภัทรพร สิริกาญจน (2538 : 97) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ ตอนหนึ่งว่า ผู้มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดลอม ทั้งนี้เพราะศีลและวินัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามหลักพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ สัตว์ และพืช อันเป็นสิ่งมีชีวิต นอกจากนั้นผู้มีศีลและวินัยยังทะนุบำรุงสิ่งมีชีวิตให้เจริญงอกงามและเป็นประโยชน์แก่อุภยโลก จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดลอม

2. การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคามเกษตรกรส่วนใหญ่จะทำเกษตรแบบผสมผสานมีการจัดการดิน น้ำ ป่าไม้ มลพิษ และปุ๋ยอินทรีย์ พระสงฆ์มีบทบาท

สำคัญที่จะช่วยแนะนำหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อให้เกษตรกรนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ ในการทำงานเช่นหลักอิทธิบาท 4 หลักหลักที่ภูธธัมมิกัตถะคือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักสัมมาชีพ คือ เว้นจากมิจฉาชีพประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดทำนองครองธรรม ไม่ให้เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นมีการเลี้ยงชีพชอบทางกายไม่ค้าขายสิ่งผิดกฎหมาย ไม่ทำธุรกรรมไม่ขายสิ่งมีนเมาที่เป็นอันตรายต่อผู้อื่นคือละเว้นสิ่งที่เป็นโทษ การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา คือ การไม่โกหก หลอกลวง มีสัจจะ พูดจาดีมีเหตุมีผล การเลี้ยงชีพชอบทางใจ คือ ไม่โลภมากอยากได้ของคนอื่นสามารถควบคุม ไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นคนุมจิตใจให้อยู่เพราะทุกสิ่งต้องเกิดจากใจก่อนถ้าเราสามารถบังคับจิตใจเราได้ก็จะเป็นสุขซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺญ/กองสินธุ์) (2557 : 17) ได้วิจัยเรื่อง การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แสดงให้เห็นองค์รวมในหลักพุทธธรรมทั้งที่ภูธธัมมิกัตถะประโยชน์ และไตรสิกขาตลอดจนหลักธรรมโดยทั่วไปว่า มีความสัมพันธ์และสอดคล้องต้องกันตลอดมา เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริก็ได้เน้นนำเอาหลักธรรม ในเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือการเดินสายกลางมาเป็นหลักพื้นฐาน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนในชาติดำรงอยู่ในความพอเพียงทั้งในการบริโภค และการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังมีความซื่อสัตย์ มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีความเป็นอิสระ และมีความมั่นคงในจิตใจ ไม่ตกไปสู่กระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมได้ง่าย ให้ลด ละ เลิก ความโลภและการเบียดเบียน ให้รู้จักมัธยัสถ์ อดออม ไม่เอาเปรียบ รู้จักเมตตาและการให้ ตลอดจนให้ประสานประโยชน์ ระหว่างตนกับผู้อื่น และสังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า เพราะหลักการเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและสังคมไทยมานาน เป็นพุทธวิธีที่แสดงให้เห็นวิถีแห่งความมีชีวิตอันประเสริฐ และพร้อมจะพัฒนาให้สูงขึ้น ทั้งด้านกายและด้านจิตใจ อันควรจะเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย การเกษตรแนวพุทธนั้น มีทั้งประโยชน์ในปัจจุบัน คือ ประโยชน์เพื่อตนเอง ครอบครัว ญาติมิตรสหาย และประโยชน์ในอนาคต ทั้งนี้ก็อธิบายได้ว่า ประโยชน์ในระดับบิฏฐธัมมิกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์สำหรับตนเอง ครอบครัว เมื่อปฏิบัติได้ตามหลักของโภควิภาคตามที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว ย่อมไม่ประสบปัญหาด้านการเงิน การดำเนินชีวิตใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข ส่วนประโยชน์ในระดับสัมปรายิกัตถะ คือประโยชน์ในอนาคตหรือในภายภาคหน้าเมื่อปัจจุบันไม่ประสบปัญหาด้านการเงิน การดำเนินชีวิตในอนาคตย่อมมีหลักประกันว่า จะไม่ประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิด หรือเมื่อประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิดย่อมมีวิธีแก้ไขไปได้ด้วยดี เพราะได้เตรียมพร้อมไว้แล้วทั้งนี้ ยังเป็นการแก้ปัญหาแบบองค์รวม ทำให้มีวิถีชีวิตที่มีสมดุล มีอาหารการกินในไร่นาของตนเอง ทั้งมีความรู้สึกชีวิตปลอดภัย เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยต่อสารพิษ ใช้เวลาอยู่ กับไร่นามากขึ้นและเกิดความขยันอยากอยู่ในไร่นา เพราะรู้สึกสบายใจและมีงานทำในไร่นาตลอดวัน มีความ สุขสงบในชีวิตเพราะได้อยู่ยกตนหมากรากไม้ รู้จักปรับตัวในการทำเกษตรตามแนวพุทธที่เน้นการพอเพียงจนสามารถพึ่งตนเองได้

โดยมีผลผลิตใช้เอง กินเอง มีความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ้งเฟ้อ เศรษฐกิจเกิดความสมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้จึงมีชีวิตที่สงบ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

3. การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนต้องมีพึ่งพาอาศัยกันไม่ว่าด้านการเกษตรต้องมีการปรึกษาหาแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันทำให้เกิดความสามัคคีเกิดขึ้นโดยมีส่วนร่วมในทุกฝ่ายสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประจัน แพทย์รังสี (2544 : 26) ได้วิจัยเรื่อง "การประเมินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเองแบบ พอเพียง ตามแนวพระราชดำริ ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณีเกษตรกรในอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี" ผลการวิจัยพบว่า โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่มีความสำเร็จ สามารถแยกประเด็นความสำเร็จได้ ดังนี้

1) ด้านเทคโนโลยี สามารถทำให้เกษตรกรนำเอาภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาผสมผสานร่วมกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่ได้รับการฝึกอบรมจากโครงการมาใช้ร่วมกันได้ ที่สำคัญพบว่า มีการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาการผลิตระหว่างเกษตรกรด้วยกันและการเพิ่มทักษะในการผลิตโดยอาศัยองค์ความรู้จากสถาบันราชภัฏ โดยการประสานงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2) ด้านเศรษฐกิจ จากความหลากหลายของชนิดพืชที่เกษตรกรปลูกและสัตว์เลี้ยง ทำให้เกษตรกรมีรายได้ประจำเป็นรายวันจากการจำหน่ายพืชสวนครัว เฉลี่ยวันละ 300-500 บาท ต่อวันและมีรายได้หลักจากการจำหน่ายผลไม้ และสัตว์เลี้ยง ซึ่งจะมีปีละ 1-2 ครั้ง อีกทั้งยังทำให้ต้นทุนในการครองชีพของเกษตรกรต่ำลง เนื่องจากภาระค่าใช้จ่ายด้านอาหารลดลง

3) ด้านทรัพยากร พบว่า มีการเกื้อหนุนกันระหว่างทรัพยากรพัฒนา (วงนอก) สามารถนำมาใช้ผลิตทรัพยากรของท้องถิ่น (วงใน) ทำให้เกิดการผลิตตลอดปี และได้ผลผลิตสูงขึ้น

4) ด้านจิตใจ พบว่าเกิดการรักใคร่กลมเกลียว ช่วยเหลือกันมากขึ้นในชุมชน เกิดจิตใจที่มุ่งพัฒนาทั้งความรู้ของตนเอง และพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น

5) ด้านสังคม พบว่า ไม่สามารถสรุปได้แน่ชัดว่า ความสำเร็จด้านสังคมที่ชุมชนมี เช่นการเผยแพร่ชื่อเสียงความสำเร็จชุมชน เกิดจากโครงการฯ ทั้งหมดเนื่องจาก เกษตรกรในแต่ละตำบลที่เข้าร่วมโครงการจะมีเพียง 3 คน เท่านั้น ประกอบกับต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ อีกมาก แต่ก็มีความเห็นว่า สังคมของชุมชนดีขึ้นเนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีของผู้เข้าร่วมโครงการฯ จากประชาชนทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

1) หลักธรรม เป้าหมายและรูปแบบที่เป็นรูปธรรมที่ได้จากการจัดการเกษตรวิถีพุทธยังไม่ปรากฏชัดหรือไม่ค่อยถูกยกมาอธิบายมากเท่าที่ควร ส่วนมากประชาชนรู้จักแต่การทำเกษตรไม่รู้จักหลักธรรมในการทำเกษตร ฉะนั้น พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณในชุมชนนั้นๆควรให้ความสำคัญกับหลักธรรม เป้าหมายและรูปแบบในการทำเกษตรวิถีพุทธ

2) การจัดการเกษตรวิถีพุทธ ประชาชนที่ทำการเกษตร รู้วิธีการทำเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ แต่ไม่รู้หลักธรรม ฉะนั้นควรใส่หลักธรรมให้เขาได้รู้

3) การจัดการเกษตรวิถีพุทธเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการทำงานในรูปแบบเกษตรอยู่แล้ว เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำการเกษตรร่วมกัน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้านก็ถือว่ามีความสำคัญในการขับเคลื่อนการทำเกษตรให้ถูกวิธี

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัย เรื่องการจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีดังนี้

1) ในพื้นที่ที่ไม่มีการพัฒนาเช่นการขุดสระไว้ใช้ในหน้าแล้งและขุดเจาะบ่อบาดาลเสริมเพื่อปล่อยลงบ่อที่เราขุดไว้โดยใช้โซล่าเซลล์แทนไฟฟ้าคือการลงทุนครั้งเดียวไม่ต้องไปกังวลกับเรื่องค่าไฟฟ้าถือว่าเราได้องค์ความรู้ที่จะมาบริหารจัดการในวัดที่เราอาศัยได้

2) ได้เห็นเกษตรกรทำพื้นดินให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียวสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทั้งปีมีการปลูกมะม่วงปลูกกล้วย หน่อไม้ ปลูกพืชระยะสั้นที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเช่นถั่ว มะเขือ มะเขือเทศ พริก เลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ ก็สามารถนำไปขายได้ เลี้ยงวัวก็สามารถนำเอามูลไปทำปุ๋ยอินทรีย์ และแบ่งขายได้

3) มีการใช้เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์มากเช่นรถไถสามารถทำประโยชน์ได้หลายอย่าง ลดรายจ่ายได้เยอะ เพราะทำแทนคนได้

เอกสารอ้างอิง

ธนากร สังเขป. (2556). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประจันพร แพทย์รังสี. (2544). การประเมินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณี เกษตรกรในอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺโญ/ทองสินธุ์). (2557). การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

350 Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus
Vol.9 No.2 April-June 2022

- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2538) ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- ภัทรพร สิริกาญจน์. (2538). หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ. แนวคิดและบทบาทของพระคัมภีร์สวนโณ ในการพัฒนาชุมชน. งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมพร เทพสิทธิ์า. (2549). การเดินตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียงช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการทุจริต. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: กองทุนอริยมรรค สำนักระดมการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.